

BOLALARDA AUTISTIK SPEKTRNING BUZILISHI. AUTISTIK SPEKTRNING BUZILISHI (ASB) BO'LGAN BOLALARDA ABA-TERAPIYANING O'RNI

Samatova Munavvarxon Fazliddin qizi

Logoped, defektolog, surdopedagog. Nizomiy nomidagi TDPU maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim (Surdopedagogika) yo'nalishi 3-bosqich talabasi.

Аннотация: В данной статье содержится информация о причинах развития синдрома аутизма у детей, факторах, влияющих на него, мнениях ученых, занимавшихся синдромом аутизма, методах и средствах, используемых при его лечении. Обсуждаются особенности детей с синдромом аутизма и некоторые взгляды на их лечение.

Ключевые слова: Аутизм, личность, F84.0, F84.1, F84.52, ABA-терапия, Эмоциональная чувствительность.

Abstract: This article contains information about the causes of Autism syndrome in children, factors affecting it, opinions of scientists who worked on Autism syndrome, methods and tools used in its treatment. Specific characteristics of children with autism syndrome and some views on their treatment are discussed.

Key words: Autism, personality, F84.0, F84.1, F84.52, ABA therapy, Emotional sensitivity.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Bolalardagi Autizm spektri buzilishining kelib chiqish sabablari, unga ta'sir etivchi omillar, Autizm spektri buzilishi ustida ish olib borgan olimlarning fikrlari, uni davolashda qo'llaniladigan metod va vositalar haqida ma'lumotlar mavjud. Autizmli bolalarda uchraydigan alohida hususiyatlar va ularni davolash bo'yicha ba'zi qarashlar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Autizm, shaxsiyat, F84.0, F84.1, F84.52, ABA-terapiya, Hissiy sezgirlik.

KIRISH:

Bolalarda Autizm spektorining buzilishi (ASB) oxirgi qisqa vaqt davomida asosan Amerika, Yevropa va Rossiya olimlari tomonidan chuqur o'rganilgan. Oxirgi 50 yil davomida uni o'rganish va davolash bo'yicha sezilarli ishlar amalga oshirildi. Dunyoning ilg'or davlatlarida autizm muammosi va uni tuzatish bo'yicha ko'plab qiziqarli tadqiqotlar yuzlab tibbiy, psixologik, pedagogik asarlar nashr etilgan. Biroq, shunga qaramay autizm spektorining buzilishi hali hamon turli mutaxassisliklar va mutaxassislar e'tiborini jalb qilishda davom etmoqda. Chunki jamiyatimizda buning sabablari ko'p, masalan:

- Ayniqsa bolalarda oxirgi vaqtda autizm tez-tez uchrayabdi (Amerika va Rossiya olimlari tomonidan olib borilgan izlanishlar va statistic ma'lumotlarga qaraganda izolyatsiya qilingan karlik va ko'rlikdan ko'ra ko'proq);

- bunday noodatiy va xilma-xil rivojlanish buzilish alomatlarini topish qiyin;

- nashrlarning ko'pligiga qaramay, ko'p jihatlari noaniqligicha qolmoqda.

Autizmning etiologiyasi, patogenezi, sistematikasi va davolashi asoschisi amerikalik psixiatr L. Kappeg 50-yillarning oxirida bu haqida ilk izlanishlarni boshlab yuborgan.

So'nggi 10 yil ichida O'zbekistonda ham ASB bor odamlarga g'amxo'rlik holati sezilarli darajada o'zgardi. Bunga misol tariqasida taqdim etilayotgan tibbiy xizmatlar doirasi kengayishi, hukumat o'qishga tayyorlikni nodavlat ta'lim muassasalari va ASB bor bolalarni tarbiyalash uchun davlat ta'lim muassasalarida yaratib bergan sharoitlarni keltirishimiz mumkin.

ASOSIY QISM

Bolalarda uchraydigan autizm, bolaning autistik xususiyatlari va Shaxsiyati haqida tushuncha.

"Autizm" atamasi (yunoncha "autos" - O'zidan O'ziga) Mashxur Shvetsariyalik psixiatr (20-asr boshlarida shizofreniya ta'limotining asoschilaridan biri) E. Bleuler tomonidan fanga kiritilgan.

Bleuler autizmni dunyodan ajralib qolish, o'z-o'zidan chekinish deb tushungan va shunday nomlagan. Keyinchalik autizm paydo bo'lishi butun dunyoga ruhiy normaning buzilishi, patologik xarakterli shakllanishlar bilan ko'rsatilgan. (masalan, ko'r va karlarning mahrumlik sindromlari autizmni o'z ichiga oladi),

Ba'zi hollarda autizm juda erta, birinchi yillarda va hatto oylarda namoyon bo'ladi bolaning hayoti klinik ko'rinishda markaziy, yetakchi o'rinni egallaydi va bolaning barcha keyingi aqliy rivojlanishiga kuchli salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday holatlar bolalar autizmi (ASB) haqida so'zlaydi va bu maxsus kasallikning klinik modeli hisoblanadi (buzilgan - ruhiy disontogeneznining bir turi)

Biz bolalar autizmini keng tarqalgan turi deb bilamiz. Shu tufayli aloqa bilan bog'liq aqliy rivojlanish, psixikaning emotsional-intellektual sohalarining patologiyasi qatorida sanab o'tamiz. ASB da psixik disontogeneznining buzilishi ba'zilarida namoyon bo'ladi ba'zi bolalarda esa yo'q.

Bunda aqliy funktsiyalar sekin rivojlanadi, boshqalari esa patologik tezashtirilgan shaklda rivojlanadi. Shunday qilib, masalan, ko'pincha kichik yoshdan tashqari boy so'z boyligi bilan birlashtirilgan nutqni tushunish darajasining katta yoshda ham yetarli emasligi, uning akustik tomoniga qiziqishning ortishi va butunlay rivojlanmagan kommunikativ funktsiyalar bilan buni izohlash mumkin.

Yana, ba'zi nozik harakatlarni bajarishda - vosita rivojlanishining umumiy kechikishi bilan va hokazo.

Ba'zi hollarda ASB tashxisi uchun zarur bo'lgan barcha klinik belgilar kuzatilmaydi. ASBni birinchi bo'lib tavsiflagan amerikalik psixiatr L.Kannerning fikriga ko'ra, Bolalar autizmida quyidagilar qayd etiladi:

- obsesyon elementlari bilan stereotipik, monoton xatti-harakatlar;
- nutq rivojlanishining alohida buzilishi, shuningdek, yuqorida aytilganlarning barchasi

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) tomonidan qabul qilingan qarorga ko'ra, (ICD-10, ICD-10), bolalar autizmi uchun qabul qilingan intellekt (F84.0, F84.1 va F84.52) dir.

Autizm spektri buzilishlariga quyidagilar kiradi:

- ijtimoiy o'zaro munosabatlar sohasidagi sifat buzilishlari;
- muloqot qilish qobiliyatining sifat jihatdan buzilishi va

cheklangan takrorlanuvchi va stereotipik xatti-harakatlar, qiziqishlar va faoliyat shakllari.

Rossiya olimlarining fikricha, yangi tug'ilgan chaqaloqlarda ASB 10 ming kishiga 15-25 taga to'g'ri kelishini ko'rsatdi.

Ularning statistikasi yana shuni ko'rsatdiki, autizmli bolalar ikkinchi, uchinchi farzand bo'lib tug'iladi. O'g'il bolalarda autizm qizlarga qaraganda 4-5 marta tez-tez uchraydi. (C. Gillberg (1989) fikricha), Og'ir autistik buzilishlari bo'lgan bolalar, o'g'il va qizlar orasida taxminan teng, yengil buzilishlarda esa o'g'il va qiz bolalar nisbati o'g'il bolalar hisobiga 5:1 dan sezilarli darajada yuqori.

BOLALARDAGI AUTIZM BELGILARI VA XUSUSIYATLARI

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, autizm spektrining buzilishi bolalarda turli alomatlar va xususiyatlar bilan namoyon bo'lishi mumkin. Umumiy xususiyatlardan ba'zilari: kechikkan til ko'nikmalari, kechiktirilgan harakat qobiliyatlari, kechiktirilgan kognitiv yoki o'rganish qobiliyatlari, giperaktiv, impulsiv va/yoki beparvo xatti-harakatlar, epilepsiya yoki tutqanoqning buzilishi, noodatiy ovqatlanish va uxlash odatlari, ich qotishi kabi oshqozon-ichak muammolari va g'ayrioddiy kayfiyat. yoki hissiy reaksiyalar. Autizmning asosiy belgilari birinchi navbatda ijtimoiy aloqa muammolari va cheklangan, takrorlanadigan xatti-harakatlardir. Bu alomatlar ko'pincha erta bolalikdan boshlanadi va shaxsning butun hayoti davomida saqlanib qolishi mumkin. Autizm spektri buzilishi mavjud bolalarda tez-tez uchraydigan xulq-atvor namunalariga tebranish, aylanish yoki qo'l urish kabi takroriy harakatlarni bajarish, shuningdek, o'z-o'ziga shikast etkazishi mumkin bo'lgan harakatlar kiradi.

Bolalardagi autizmning boshqa belgilariga giperaktivlik, impulsivlik, qisqa e'tibor, tajovuzkorlik, o'z-o'ziga shikast etkazish, tez-tez erib ketish va g'ayrioddiy xatti-harakatlarni ko'rsatadi. Shuningdek, bolalarda autizm spektrining buzilishi (ASD) mavjudligini ko'rsatadigan uchta dastlabki belgilar mavjud. Bu belgilarga birgalikda e'tiborning kechikishi yoki etishmasligi, tildagi kechikishlar va farqlar, ma'lum ko'nikmalar yoki xatti-harakatlarning regressiyasi kiradi. Ko'p manbalarga ko'ra bolalarda autizmning bir nechta dastlabki belgilari mavjud. Bu belgilar orasida ularning ismiga javob bermaslik, ko'z bilan aloqa qilmaslik, tabassum qilganda tabassum qilmaslik, ma'lum bir ta'm, hid yoki tovush yoqmasa, qattiq xafa bo'lish, qo'l urish, barmoq silkitish yoki tanani silkitish kabi takrorlanuvchi harakatlar kiradi. va boshqa bolalar kabi ko'p gapirmaslik ham. Keying belgilarga kechikkan til ko'nikmalari, kechiktirilgan harakat qobiliyatlari, kechikkan kognitiv yoki o'rganish qobiliyatlari, giperaktiv, impulsiv va/yoki beparvo xatti-harakatlar, Bundan tashqari, birgalikda e'tiborning kechikishi yoki etishmasligi autizm spektridagi bolalar va

autizmsiz bolalar o'rtasidagi eng muhim rivojlanish farqlaridan biridir. Ba'zi xulq-atvorning qizil kuchli belgilari qo'l silkitish yoki chayqalish, uzoq vaqt tebranish yoki narsalarni aylantirish kabi aniq takrorlanadigan harakatlarni o'z ichiga olishi mumkin. Har qanday yoshda, ilgari o'zlashtirilgan nutq yoki ijtimoiy ko'nikmalarni yo'qotish, ko'z bilan aloqa qilmaslik, doimiy ravishda yolg'izlikni afzal ko'rish, imo-ishoralarni tushunish va ishlatishda qiyinchilik ham autizm belgilari bo'lishi mumkin. Autizmni erta aniqlashda g'ayrioddiy ohangda gapirish yoki g'o'ng'irlash, g'ayrioddiy sezgir sezuvchanlik va g'ayrioddiy tana yoki qo'l harakatlarini ko'rsatish mumkin. Agar bolalarda ushbu belgilarning birortasi kuzatilsa, har tomonlama baholash uchun tibbiyot mutaxassislari bilan maslahatlashish muhimdir, chunki erta aniqlash va aralashuv autizimli bolalarga katta foyda keltirishi mumkin. Autizm spektrining buzilishi (ASB) diagnostikasi tibbiyot mutaxassislari tomonidan keng qamrovli baholashni o'z ichiga oladi. Diagnostika jarayonining asosiy bosqichlari:

1. Skringing: Pediatriklar ko'pincha muntazam tekshiruvlar vaqtida rivojlanish skringinglarini o'tkazadilar. Agar xavotirlar mavjud bo'lsa, qo'shimcha baholash tavsiya etiladi.

2. Ko'p tarmoqli baholash: Mutaxassislar guruhi, jumladan psixologlar, nevrologlar va nutq terapevtlari rivojlanish, xatti-harakatlar va muloqotning turli jihatlarini baholashlari mumkin.

3. Kuzatuv va tarix: Mutaxassislar shaxsning xatti-harakati, ijtimoiy munosabatlari, muloqot qobiliyatlari va rivojlanish tarixi haqida ma'lumot to'playdi. Ota-onalar, tarbiyachilar va o'qituvchilarning fikri juda muhimdir.

4. Diagnostika mezonlari: Baholash DSM-5 (Ruhiiy buzilishlarning diagnostik va statistik qo'llanmasi) yoki ICD-10 (Kasalliklarning xalqaro tasnifi) kabi diagnostika qo'llanmalarida ko'rsatilgan mezonlarga asoslanadi. ASD ijtimoiy muloqotdagi buzilishlar va cheklovchi va takrorlanuvchi xatti-harakatlarning mavjudligi bilan tavsiflanadi.

5. Tibbiy ko'rik: Tibbiy ko'rik o'xshash belgilarga ega bo'lgan boshqa kasalliklarni istisno qilishga yordam beradi.

6. Rivojlanishni baholash: Kognitiv, til va harakat qobiliyatlarini baholash uchun standartlashtirilgan testlardan foydalanish mumkin.

7. Muloqotni baholash: Professionallar og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqotni hisobga olgan holda til va muloqot qobiliyatlarini baholaydilar.

8. Ijtimoiy o'zaro ta'sirni baholash: Ijtimoiy o'zaro ta'sirlarni baholash ijtimoiy muloqot, ko'z bilan aloqa qilish va munosabatlardagi muammolarni aniqlashga yordam beradi.

9. Xulq-atvor kuzatuvlari: cheklovchi va takrorlanuvchi naqshlar mavjudligini tushunish uchun takrorlanuvchi xatti-harakatlar, tartiblarga rioya qilish va hissiy sezgirlik kuzatiladi.

10. Ota-onalar va tarbiyachilarning fikrlari: Bu shaxsga yaqin kishilarning ma'lumotlari turli sharoitlarda xatti-harakatlarni tushunish uchun qimmatlidir.

Shuni ta'kidlash kerakki, autizm - bu spektr va odamlarda bu turli xil alomatlar va kuchli tomonlarni namoyon qilishi mumkin. Erta tashxis qo'yish va aralashuv yanada samarali yordam va yaxshilangan natijalarga olib kelishi mumkin. Shunday davolash turlaridan biri bu ABA terapiyadir.

Amaliy xatti-harakatlar tahlili (ABA) autizm spektrining buzilishi (ASB) bo'lgan shaxslar uchun keng qo'llaniladigan terapevtik yondashuvdir. ABA-terapiyasining asosiy jihatlari:

1. ABA tamoyillari: ABA ta'lim va xulq-atvor tamoyillariga asoslanadi. U xulq-atvor qanday ishlashini tushunishga, xulq-atvor funktsiyasini tahlil qilishga va mazmunli va ijobiy o'zgarishlarni amalga oshirish uchun aralashuvlarni qo'llashga qaratilgan.

2. Individuallashtirilgan davolash rejaları: ABA-terapiyasi dasturlari shaxsning o'ziga xos ehtiyojlari, kuchli tomonlari va muammolariga moslashtirilgan. Terapevt maqsadli muayyan xatti-harakatlarni aniqlash uchun baholash o'tkazadi va moslashtirilgan davolash rejasini ishlab chiqadi.

3. Xulq-atvor maqsadlari va vazifalari: ABA-terapiya aniq va o'lchanadigan maqsadlarni qo'yadi. Ushbu maqsadlar ko'pincha moslashuvchan xatti-harakatlarni oshirish va noto'g'ri xatti-harakatlarni kamaytirishga urg'u berib, ijtimoiy, muloqot, akademik va kundalik hayot ko'nikmalariga qaratilgan.

4. Ijobiy mustahkamlash: ABA-terapiya kerakli xatti-harakatlarni rag'batlantirish uchun ijobiy mustahkamlashdan foydalanadi. Bu kelajakda sodir bo'ladigan xatti harakatlar ehtimolini oshirish uchun ijobiy harakatlarni mukofotlash yoki kuchaytirishni o'z ichiga oladi.

5. Ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish: ABA-terapiya, taraqqiyotni kuzatish va aralashuvlar bo'yicha asosli qarorlar qabul qilish uchun tizimli ma'lumotlarni yig'ishga tayanadi. Ushbu ma'lumotlarga asoslangan yondashuv terapevtlarga insonning davolanishga bo'lgan munosabatiga qarab strategiyalarni o'zgartirishga imkon beradi.

6. Tuzilgan va izchil muhit: ABA-terapiya ko'pincha autizmli odamlarning rivojlanishiga yordam berish uchun tuzilgan va izchil muhitni yaratishni o'z ichiga oladi. Doimiy tartiblar va aniq umidlar ayniqsa foydali bo'lishi mumkin.

7. Vazifalarni tahlil qilish: Murakkab ko'nikmalar kichikroq, boshqarilishi mumkin bo'lgan vazifalarga bo'linadi. Bu ASB mavjud odamlarni bosqichma-bosqich o'rganishga yordam beradi ya'ni asta-sekin murakkabroq xatti-harakatlarni o'zlashtirishga undaydi. 8. Ko'nikmalarni umumlashtirish: ABA-terapiya bir xil sharoitda o'rganilgan ko'nikmalar boshqa muhit va vaziyatlarda umumlashtirilishini ta'minlashga qaratilgan. Bunday odamlarga o'rganganlarini turli xil real hayot sharoitlarida qo'llashga yordam beradi.

9. Ota-onalar va tarbiyachilarning ishtiroki: ABA-terapiyasi dasturlari ko'pincha ota-onalar va tarbiyachilar bilan trening va hamkorlikni o'z ichiga oladi. Bu terapevtik strategiyalarni insonning kundalik hayotiga kengaytirishga yordam beradi.

10. Erta aralashuv: ABA-terapiya ko'pincha erta bolalik davrida aniqlaniladi, miyaning neyroplastikligidan foydalanib, ijobiy rivojlanish natijalarini rag'batlantiradi.

ABA-terapiyasi ASB li ko'plab odamlarda xatti-harakatlar va ko'nikmalarni yaxshilashda samaradorlikni ko'rsatgan bo'lsa-da, autizm jamiyatidagi yondashuvlarning xilma-xilligini tan olish juda muhimdir. Har bir inson noyobdir va bir kishi uchun ishlaydigan narsa boshqasiga ishlamasligi mumkin. Mutaxassislar bilan hamkorlik qilish va autizimli odamlarni qo'llab-quvvatlash uchun yaxlit yondashuvni ko'rib chiqish juda muhimdir. Autizm sindromini 3 ta darajaga bo'lib tushunish mumkin.

Cheklangan, takrorlanadigan xatti-harakatlar

3-daraja: "Juda katta yordam talab qiladi"

Og'zaki va og'zaki bo'lmagan ijtimoiy muloqot qobiliyatlaridagi jiddiy nuqsonlar va faoliyatida jiddiy buzilishlarga, ijtimoiy o'zaro munosabatlarning juda cheklangan boshlanishiga va boshqalarning ijtimoiy takliflariga minimal javob berishga olib keladi. Masalan, kamdan-kam hollarda o'zaro ta'sirni boshlaydigan va faqat ehtiyojlarni qondirish uchun g'ayrioddiy yondashuvlarni amalga oshiradigan va faqat juda to'g'ridan-to'g'ri ijtimoiy yondashuvlarga javob beradigan, tushunarli nutqi kam so'zli odam. Xulq-atvorning moslashuvchan emasligi, o'zgarishlarga dosh berishning o'ta qiyinligi yoki boshqa cheklangan/takroriy xatti-harakatlar barcha sohalarda ishlashga sezilarli darajada xalaqit beradi.

2-daraja: "Asosiy yordam talab qilinadi"

Og'zaki va og'zaki bo'lmagan ijtimoiy muloqot qobiliyatlaridagi aniq kamchiliklar; qo'llab-quvvatlovchilar mavjud bo'lganda ham ko'rinadigan ijtimoiy nuqsonlar; ijtimoiy o'zaro munosabatlarning cheklangan boshlanishi; va boshqalarning ijtimoiy takliflariga kamaygan yoki g'ayritabiiy javoblar. Masalan, oddiy jummalarni gapiradigan, o'zaro ta'siri tor maxsus manfaatlar bilan chegaralangan va qanday qilib sezilarli darajada g'alati bo'lmagan og'zaki muloqotga ega bo'lgan odam. Xulq-atvorning moslashuvchanligi, o'zgarishlarga dosh berish qiyinligi yoki boshqa cheklangan-takroriy xatti-harakatlar tasodifiy kuzatuvchiga aniq bo'lishi va turli kontekstlarda ishlashga xalaqit beradigan darajada tez-tez namoyon bo'ladi. Qiyinchilik va diqqatni yoki harakatni o'zgartirish qiyinligi.

1-daraja: "Yordamga muhtoj" Qo'llab-quvvatlovchilar mavjud bo'lmasa, ijtimoiy aloqadagi kamchiliklar sezilarli buzilishlarga olib keladi. Ijtimoiy o'zaro munosabatlarni boshlashdagi qiyinchilik va boshqalarning ijtimoiy takliflariga atipik yoki muvaffaqiyatsiz javob berishning aniq misollari. Ijtimoiy munosabatlarga qiziqish pasaygan ko'inishi mumkin. Masalan, to'liq jumalar bilan gapira oladigan va muloqotda bo'ladigan, lekin boshqalar bilan oldinga va orqaga suhbat muvaffaqiyatsizlikka uchragan va do'stlashishga urinishlari g'alati va odatda muvaffaqiyatsiz bo'lgan odam. Xulq-atvorning o'zgarmasligi bir yoki bir nechta kontekstda ishlashga sezilarli xalaqit beradi. Faoliyatlar o'rtasida almashish qiyinligi. Tashkilot va rejalashtirish muammolari mustaqillikka to'sqinlik qiladi.

Xulosa: Autizm spektrining buzilishi (ASB) bo'lgan bolalar ko'pincha hissiy sezgirlik va o'ziga xos imtiyozlarga ega bo'lib, ular yoqtirgan yoki yoqtirmaydigan narsalarga ta'sir qilishi mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, autizm spektri buzulishiga ega har bir bola noyobdir va ularning afzalliklari juda farq qilishi mumkin. ASB mavjud bolalarga g'amxo'rlik

qilish turli vazifalarni o'z ichiga oladi, jumladan, aniq tuzilgan tartib: Rejalashtiriladigan tartibni o'rnatish va qo'llab-quvvatlash bunday bolalar uchun xavfsizlik hissini ta'minlaydi. Aniq va ixcham muloqot usullaridan, jumladan, ko'rgazmali qurollardan foydalanish fikrlarni tushunish va ifodalashga yordam beradi. Bolaning ehtiyojlariga moslashtirilgan xulq-atvor, nutq va mehnat terapiyasi kabi terapiyani amalga oshirish rivojlanish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Ijtimoiy aloqalarni rag'batlantirish va osonlashtirish ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi. Bunga tuzilgan o'yin sanalari yoki guruh faoliyati kiradi. Sensorga qulay muhit yaratish orqali hissiy sezgirlikni tan olish va ularga murojaat qilish bolaning farovonligiga hissa qo'shishi mumkin. Bolaning o'ziga xos ta'lim ehtiyojlariga javob beradigan individuallashtirilgan ta'lim rejasini yaratish uchun o'qituvchilar bilan hamkorlik qilish va xulq-atvorni samarali boshqarish uchun ijobiy mustahkamlash strategiyalari va izchillikdan foydalanish kerak. Bundan tashqari bola oilasining qo'llab-quvvatlashi, shu jumladan autizm bo'yicha ta'lim, resurslar va hissiy yordam ko'rsatish ham juda muhim hisoblanadi. Esda tutish kerakki, aniq vazifalar bolaning o'ziga xos xususiyatlari va talablariga qarab farq qilishi mumkin. ASB bor bolalarga g'amxo'rlik qilishda individual yondashuvlar juda muhimdir.

Chunki, autizm spektri buzilishi bor bolalarni umumiy sharoitlarga integratsiya qilishning ahamiyati individual ehtiyoj va imtiyozlarga bog'liq. Inklyuzivlik ijtimoiy imkoniyatlarni taqdim etishi, tushunishni rivojlantirishi va umumiy sensor qabulni kuchaytirishi mumkin. Biroq, har bir bolaning o'ziga xos ehtiyojlarini hisobga olish va muvaffaqiyatli integratsiya uchun tegishli yordam ko'rsatish asosiy vazif deb belgilab olinishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Адаптация образовательной программы обучающегося с расстройствами аутистического спектра : методическое пособие. — Москва : ФРЦМГППУ, 2016.
2. Андреева, С. В. Синтаксические трансформации в логопедической работе по формированию фразовой речи у обучающихся с РАС / С. В. Андреева. — Текст : непосредственный // Аутизм и нарушения развития. — 2019. — № 3.
3. Андреева, С. В. Логопедическая работа с младшими школьниками с расстройствами аутистического спектра и интеллектуальными нарушениями / С. В. Андреева. — Текст : непосредственный. Аутизм и нарушения развития. — 2020. — № 1.
4. Андреева, С. В. Роль письменной речи в работе учителя-логопеда по формированию речевой коммуникации у обучающихся с РАС и интеллектуальными нарушениями / С. В. Андреева. — Текст : непосредственный // Сборник материалов X Международной конференции «ПРОЧте-

ние: дислексия в XXI веке». — Москва : Гос. ИРЯ им. А. С. Пушкина, 2020. — С. 17—20.

5. Барбера, М. Л. Детский аутизм и вербально-поведенческий подход / М. Л. Барбера. — Екатеринбург : Рама Паблишинг, 2014. — Текст : непосредственный.

6. Богдашина, О. И. Вопросы коммуникации при аутизме и синдроме Аспергера. Говорим ли мы на одном языке / О. И. Богдашина. — Москва : Наш Солнечный мир, 2016. — Текст : непосредственный.

7. Волкма, В. Аутизм. Практическое руководство для родителей, членов семьи и учителей / В. Волкма, А. Вайзнер. — Екатеринбург : Рама Паблишинг, 2016. — Текст : непосредственный.

8. Григоренко, Е. Л. Расстройства аутистического спектра. Вводный курс : учеб. пособие для студентов / Е. Л. Григоренко. — Москва : Практика, 2018. — Текст : непосредственный.

9. Левченко, И. Ю. Патопсихология: теория и практика : учеб. пособие / И. Ю. Левченко. — Москва : Академия, 2010. — Текст : непосредственный.

10. Довбня, С. Дети с расстройствами аутистического спектра в детском саду и школе: практики с доказанной эффективностью / С. Довбня, Т. Морозова, А. Залогина, И. Монова. — Санкт-Петербург : Сеанс, 2018. — Текст : непосредственный.